

แนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชน
ในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่ม
กรณีศึกษา “บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย”

พรประภา สินธุนาวา¹

บทคัดย่อ

ปัญหาภัยพิบัติดินโคลนถล่มในประเทศไทยได้สร้างผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนจำนวนมากส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ในกรณีดังกล่าวกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์ในมิติของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และให้ความสำคัญกับการส่งเสริม และสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรในพื้นที่ในการฝึกซ้อมและดูแลการพัฒนาสังคม และจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนทุกคนโดยเฉพาะบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) ในพื้นที่ รวมไปถึงการบรรเทาความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อให้สามารถรับมือกับภัยพิบัติตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ผู้ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างแนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชน ในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่มกรณีศึกษา “บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ขึ้น เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติดินโคลนถล่มโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน Community Base Disaster Risk Management (CBDRM) เพื่อศึกษาและหาแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในมิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสถานการณ์ภัยพิบัติดินโคลนถล่ม โดยเฉพาะกรณีการดูแลและช่วยเหลือบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) และเพื่อศึกษาและหาแนวการประสานและทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานหน่วยงานในพื้นที่ในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์มิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินร่วมกัน

จากการศึกษาพบว่า เกิดการจัดตั้งคำสั่งคณะทำงานและคำสั่งที่ปรึกษาโครงการในระดับจังหวัด การแต่งตั้งคำสั่งองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งเพื่อมอบหมายอำนาจหน้าที่ในการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการจัดการภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของส่วนราชการในพื้นที่ มีการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการติดต่อสื่อสารเมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ ทั้งนี้ชุมชนได้เกิดความตระหนักถึงผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติมากยิ่งขึ้น โดยมีการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเตรียมความพร้อมโดยชุมชนเอง โดยชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการ มีการสำรวจผู้เปราะบางในชุมชน และมีการจัดเตรียมแผนการซักซ้อมจำลองสถานการณ์กรณีเกิดน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่ม รวมถึงการจัดตั้งกองทุนป้องกันและการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติโดยกลไกต่างๆ ที่มีชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาและติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังเกิดความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่มร่วมกับชุมชน

¹ วิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

คำสำคัญ: ภัยพิบัติดินโคลนถล่ม / ความมั่นคงของมนุษย์ในมิติของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน / บุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) / การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน Community Base Disaster Risk Management (CBDRM) / เครือข่าย

1. บทนำ

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติมากถึง 30,000 ครั้ง โดยมีผู้บาดเจ็บ 16,000 ราย และมีผู้เสียชีวิตจำนวน 10,000 รายรวมเป็นมูลค่าความเสียหายกว่า 46,000 ล้านบาท โดยมีการคาดการณ์ว่าภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นนั้นมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนและความรุนแรงมากขึ้นจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหากมีการติดตามเฝ้าระวัง รวมถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือผลกระทบที่เกิดขึ้น จะทำให้สามารถลดความเสียหาย โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านสาธารณสุข ทั้งการบาดเจ็บ การเสียชีวิต โรคระบาด ผลกระทบด้านจิตใจ ของประชาชนในพื้นที่ประสบภัยและบริเวณใกล้เคียงได้ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติของประชาชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอย่างมากในการลดความเสียหายจากภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้ การดำเนินการเพื่อเตรียมพร้อมดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนประชาชนในการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นทั้งก่อน ขณะ และหลังจากเกิดเหตุการณ์แล้ว

ที่ผ่านมาหลายพื้นที่ในประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติอันเป็นผลมาอุณหภูมิจากโลกที่สูงขึ้นส่งผลให้เกิดภัยพิบัติจากน้ำท่วม ภัยแล้ง ดินถล่มบ่อยครั้ง ซึ่งปัญหาดินโคลนถล่มเป็นการเคลื่อนตัวของมวลดินและหินภายใต้อิทธิพลแรงโน้มถ่วงของโลก สาเหตุหลักของดินถล่มหรือโคลนถล่ม คือ ดินบริเวณนั้นไม่สามารถรับน้ำหนักของตัวเองได้ โดยดินถล่มมักเกิดพร้อมกับหรือเกิดภายหลังจากน้ำป่าไหลหลาก อาจเกิดขึ้นในขณะหรือภายหลังพายุฝนที่ทำให้เกิดฝนตกหนักต่อเนื่องอย่างรุนแรง กล่าวคือ เมื่อฝนตกต่อเนื่องน้ำซึมลงไปในดินอย่างรวดเร็ว เมื่อถึงจุดหนึ่งดินจะอิ่มตัวชุ่มด้วยน้ำยังผลให้น้ำหนักของมวลดินเพิ่มขึ้นและแรงยึดเกาะระหว่างมวลดินลดลง ระดับน้ำใต้ผิวดินเพิ่มสูงขึ้นทำให้แรงต้านทานการเลื่อนไหลของดินลดลง จึงเกิดการเลื่อนไหลของตะกอนมวลดินและหิน ดังนั้น โอกาสที่เกิดดินถล่มหรือโคลนถล่มจึงมีมากยิ่งขึ้นการเคลื่อนตัวของดินอาจเกิดอย่างช้าๆหรืออย่างฉับพลัน น้ำหนักของมวลดินที่ถล่มลงมามีกำลังมหาศาลที่ทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่ขวางทางและก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินการเกิดดินถล่มเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ(กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2551)

ปัญหาสำคัญที่ตามมาเมื่อเกิดภัยพิบัติดินโคลนถล่ม คือ การอพยพเคลื่อนย้ายผู้ประสบภัยและการเคลื่อนย้ายทรัพย์สิน สำหรับผู้ประสบภัยที่เป็น “บุคคลเปราะบาง (vulnerable persons)” หมายถึง บุคคลที่ขาดความสามารถในการปกป้องตนเองจากภัยต่างๆ และไม่สามารถปกป้องสิทธิและประโยชน์ของตนเนื่องจากขาดอำนาจ การศึกษา ทรัพยากร ความเข้มแข็งความสามารถหรืออื่นๆ ในกรณีนี้ ได้แก่ เด็ก ผู้หญิง คนชรา ผู้ที่เจ็บป่วย และผู้พิการ และผู้อพยพ เป็นต้น (สำนักงานจริยธรรมการวิจัยคณะแพทยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558) ซึ่งต้องได้รับการดูแลและช่วยเหลือในการอพยพอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ หากชุมชนรอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเมื่อเกิดเหตุการณ์จะทำให้การให้ความช่วยเหลือบุคคลเปราะบางเป็นไปอย่างล่าช้าและดำเนินการด้วยความยากลำบากเนื่องจากสภาพการจราจรถูกตัดขาด การขนย้ายผู้ประสบภัยและทรัพย์สินมีอุปสรรค ดังนั้น การเตรียมความพร้อมรับภัยพิบัติโดยหน่วยงานในท้องถิ่นร่วมกับชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเร่งเสริมสร้างให้เกิดขึ้น และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหมู่บ้าน/ชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยสามารถป้องกันและช่วยเหลือตนเองบุคคลเปราะบาง รวมทั้งช่วยเหลือชุมชนข้างเคียงได้ด้วย ซึ่งจะช่วยลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้อย่างดี

การสร้างความมั่นคงของมนุษย์และการขับเคลื่อนการพัฒนาคนและสังคมเพื่อความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืนถือเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งความมั่นคงของมนุษย์หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้มีการออกแบบเครื่องมือ เพื่อที่จะสามารถสะท้อน และประเมินสถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ในภาพรวม โดยกำหนดมิติที่สามารถสะท้อนสถานการณ์ดังกล่าวไว้ทั้งสิ้น 12 มิติ คือ มิติที่อยู่อาศัย มิติสุขภาพ มิติอาหาร มิติการศึกษา มิติการมีงานทำและรายได้ มิติครอบครัว มิติชุมชนและการสนับสนุนทางสังคม มิติศาสนาและวัฒนธรรม มิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มิติสิทธิและความเป็นธรรม มิติการเมือง มิติสิ่งแวดล้อมทรัพยากร/พลังงาน จากมิติดังกล่าว เมื่อเกิดภัยพิบัติน้ำป่าไหลหลากและดินโคลนถล่มขึ้น ได้สร้างความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริม และสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรในพื้นที่รับผิดชอบและดูแลการพัฒนาสังคม และจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนทุกคนโดยเฉพาะบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) ในพื้นที่ รวมไปถึงการบรรเทาความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อให้สามารถรับมือกับผลกระทบของตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้(พระภาสินธนูวา, 2556)

ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นความสำคัญของ “แนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชนในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่ม” เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแก่ประชาชน เพื่อให้ความช่วยเหลือ และดูแลบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) ในพื้นที่ อันเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความมั่นคงในชีวิตของมนุษย์มิติหนึ่ง ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษากรณีเกิดภัยพิบัติที่ บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งเป็นชุมชนที่เคยประสบเหตุการณ์ภัยพิบัติ เมื่อปี พ.ศ. 2550 มีบ้านเรือนราษฎรเสียหายมากกว่า 20 หลังคาเรือน มีผู้เสียชีวิตและสูญหาย 6 คน (สำนักธรณีวิทยาสิ่งแวดล้อม กรมทรัพยากรธรณี, 2555) เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติดินโคลนถล่ม โดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน Community Base Disaster Risk Management (CBDRM) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในมิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสถานการณ์ภัยพิบัติดินโคลนถล่ม โดยเฉพาะกรณีการดูแลและช่วยเหลือบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) และเพื่อศึกษาการประสานและทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ ภาครัฐ

ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน ในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินร่วมกัน

2. วัตถุประสงค์

1 เพื่อศึกษาการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติดินโคลนถล่มโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน Community Base Disaster Risk Management (CBDRM)

2 เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในมิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสถานการณ์ภัยพิบัติดินโคลนถล่ม โดยเฉพาะกรณีการดูแลและช่วยเหลือบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons)

3 เพื่อศึกษาการประสานและทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานหน่วยงานในพื้นที่ในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินร่วมกัน

3. ขอบเขตการศึกษา

1. เรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการหา “แนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชนในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่ม” โดยศึกษากรณีภัยพิบัติดินโคลนถล่มในพื้นที่บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2557 – 2558

2. กลุ่มเป้าหมาย คือ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในจังหวัดเลย รวมถึงชุมชนและประชาชนในหมู่บ้าน บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย และหน่วยงานในระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น

3. วิธีการดำเนินงาน

1. ทบทวนความรู้เอกสาร แผน มาตรฐานช่วยเหลือผู้ประสบภัยดินโคลนถล่ม
2. ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดและท้องถิ่นภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน
3. จัดเวทีระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานต่างๆ ระดับจังหวัดในการศึกษาสถานการณ์ภัยพิบัติในประเด็นดินโคลนถล่มจังหวัดเลย
4. การลงพื้นที่ศึกษา วิจัย รวบรวมข้อมูล แนวทาง บทบาท การดำเนินการช่วยเหลือกรณีเกิดภัยพิบัติในประเด็นดินโคลนถล่มในพื้นที่จังหวัดเลย
5. จัดเวทีระดมความคิดเห็นจากหน่วยงานและชุมชนในการศึกษาสถานการณ์ภัยพิบัติในประเด็นดินโคลนถล่มจังหวัดเลย
6. การชักชวนจำลองสถานการณ์น้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่ม
7. ประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นชุมชนและหน่วยงานระดับจังหวัดเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์กรณีเกิดภัยพิบัติจังหวัดเลย
8. จัดทำรายงานผลการศึกษา

4. คำสำคัญ

4.1 ภัยพิบัติดินโคลนถล่มเป็นการเลื่อนไหลของตะกอนมวลดินและหิน จากการเคลื่อนตัวของมวลดินและหินภายใต้อิทธิพลแรงโน้มถ่วงของโลก มีสาเหตุมาจากดินบริเวณนั้นไม่สามารถรับน้ำหนักของตัวเองได้ ดินถล่มมักเกิดพร้อมกับหรือตามมาหลังจากน้ำป่าไหลหลาก เกิดขึ้นในขณะหรือภายหลังพายุฝนที่ทำให้เกิดฝนตกหนักต่อเนื่องอย่างรุนแรง

4.2 มิติของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นหนึ่งในมิติความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง ความมั่นคงของมนุษย์มิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง การที่บุคคลมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีความเสี่ยงและปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ หรือภัยอื่นๆ ที่อาจส่งผลให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน

4.3การจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน Community Base Disaster Risk Management (CBDRM)ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการป้องกัน แก้ไข บรรเทา ฟื้นฟู ภัยพิบัติ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจในทุกขั้นตอนโดยใช้บุคลากรและทรัพยากรในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดความเสี่ยงภัยของชุมชน และเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการกับภัยพิบัติต่างๆ ให้กับคนในชุมชน

4.4 บุคคลเปราะบาง (vulnerable persons)คือ บุคคลที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ เนื่องจากไม่ได้เตรียมการจัดการหรือไม่สามารถเตรียมการจัดการกับความเสี่ยงไว้ อย่างเพียงพอ ซึ่งความเปราะบางเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเสี่ยงบุคคลที่ขาดความสามารถในการปกป้องตนเองจากภัยต่างๆ และไม่สามารถปกป้องสิทธิและประโยชน์ของตนเนื่องจากขาดอำนาจ การศึกษา ทรัพยากร ความเข้มแข็ง ความสามารถ หรืออื่น ๆ ได้แก่ เด็ก ผู้หญิง คนชรา ผู้ที่เจ็บป่วย และผู้พิการ และผู้พลอย เป็นต้น

4.5 เครือข่าย การเชื่อมโยงร้อยรัดความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกัน อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง ความสัมพันธ์ดังกล่าวกลายเป็นขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน และร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกันซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน

5. ผลการศึกษา

จากการจึงศึกษาและสร้างแนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชน ในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่มกรณีศึกษา “บ้านน้ำพุ ตำบลโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” ในมิติความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในสถานการณ์ดินโคลนถล่ม จังหวัดเลยได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งคำสั่ง

คณะทำงานและคำสั่งที่ปรึกษาโครงการในระดับจังหวัด มีการจัดตั้งคำสั่งองค์การบริหารส่วนตำบลไปง เพื่อมอบหมายอำนาจหน้าที่ในการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการจัดการภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของส่วนราชการในพื้นที่ มีการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการติดต่อสื่อสารเมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ ทั้งนี้ชุมชนได้เกิดความตระหนักถึงผลกระทบจากการเกิดภัยพิบัติมากยิ่งขึ้น โดยมีการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเตรียมความพร้อมโดยชุมชนเอง โดยชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการ มีการสำรวจผู้เปราะบางในชุมชน และมีการจัดเตรียมแผนการซักซ้อมจำลองสถานการณ์กรณีเกิดน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่ม รวมถึงการจัดตั้งกองทุนป้องกันและการแก้ไขปัญหาภัยพิบัติโดยกลไกต่างๆที่มีชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาและติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง จากผลการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปเป็นข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ข้อจำกัดในการศึกษาและข้อเสนอเชิงนโยบายดังนี้

ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาองค์ความรู้ ฐานข้อมูล ชุดความรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติ วัสดุอุปกรณ์ในชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น ควรมีการเตรียมความพร้อมให้วัสดุอุปกรณ์มีความใหม่และสภาพพร้อมใช้งานอยู่เสมอทั้งนี้ พม.อาจหนุนเสริมในรูปแบบของกองทุนต่างๆ ที่จัดและริเริ่มขึ้นในชุมชน
2. การปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำและเป็นการรักษาระบบนิเวศน์เป็นการทำงานเชิงป้องกันและถาวร พม.ควรส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักในสำคัญของการปลูกป่าและการอนุรักษ์ต้นน้ำโดยผ่านช่องทางของอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่อยู่ในชุมชน
3. การจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานโดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการการระดมทุน การจัดสรรทรัพยากรจากภายนอก รวมทั้งการฝึกการซักซ้อมจำลองสถานการณ์ดินโคลนถล่มอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อเตรียมความพร้อมเป็นการป้องกันและเพิ่มความตระหนักของชุมชนอยู่เสมอ
4. ส่งเสริมให้ชุมชนสร้างระบบการเตรียมความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ ยารักษาโรค การปฐมพยาบาลที่จำเป็นโดยให้มีการจัดการโดยชุมชนเอง อย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ข้อจำกัด

1. การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความล่าช้า เนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก คือ สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด มีการกิจหลักและภารกิจเฉพาะหน้า ที่ต้องดำเนินการเป็นจำนวนมาก การประสานงานเพื่อหารือ แผนการดำเนินงานจึงล่าช้าและไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้
2. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดมีภารกิจงานมากมายการคาดหวังว่าจะเป็นทีมวิจัยในพื้นที่ หรือร่วมทำงานด้านวิชาการกับส่วนกลางจึงเป็นไปได้ยาก
3. อาชีพหลักของชุมชนน้ำพุคือการรับจ้างและการทำไร่ ทำสวน การจัดการประชุมในชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็น ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของแกนนำในชุมชน หรือชาวบ้านในชุมชนจำเป็นต้องนัดหมายในวันพระใหญ่ ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนจะหยุดงานทำให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมของคณะผู้ศึกษาได้

4. การขาดระบบข้อมูลสารสนเทศที่ดี และไม่มีการทบทวนบทเรียนเพื่อให้เกิดการประเมินตนเอง และชุมชน กระบวนการปรับเปลี่ยนที่แท้จริงควรเกิดจากชุมชนเองเป็นหลัก โดยควรกระตุ้นให้ชุมชนยอมรับความจริง เรียนรู้จากความจริง ปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนที่เกิดขึ้น โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นกลไกประสาน เชื่อมโยง หนุนเสริมให้กับชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่

1. วิทยากรที่เชิญเข้าร่วมในการศึกษาของโครงการเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการภัยพิบัติ ชี้แนะแนวทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี
2. ภาครัฐเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมมีความรู้ ความเข้าใจ ในแนวทางการศึกษาและพร้อมให้ความร่วมมือสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาเพราะแต่ละหน่วยงานตระหนักถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
3. ชุมชนเกิดความตระหนักในเรื่องของภัยพิบัติมากขึ้น เห็นความสำคัญของการเตรียมความพร้อมกับการรับมือภัยพิบัติ เกิดระบบการบริหารจัดการที่เกิดจากชุมชนเอง ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการเตรียมความพร้อมในการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเอง
4. การมีองค์ความรู้ของคนในชุมชน กล่าวคือองค์ความรู้ในเรื่องธรรมชาติ ปฏิทินการเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ สิ่งแวดล้อม สภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในปัจจุบัน การเตรียมความพร้อมของคนในชุมชน อุปกรณ์การสื่อสาร การฝึกการอ่านค่าอุปกรณ์ที่สำคัญเช่น กระบอกน้ำฝน บทบาทของคนในชุมชนและกลไกต่างๆในชุมชน ข้อมูลกลุ่มคนเปราะบาง บทบาทของหน่วยงานราชการในพื้นที่ นำไปสู่ความตระหนักของคนในชุมชน การส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในชุมชนก็คือการเสริมสร้างพลังให้แก่ชุมชนโดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้หนุนเสริม

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. บทบาทของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยทั้งก่อนเกิดเหตุ ระหว่างและหลังเกิดเหตุ การส่งเสริมให้ชุมชนมีกลไกที่สามารถบริหารจัดการในชุมชนได้เอง ทั้งการสรรหา การจัดสรรทรัพยากร การกำหนดบทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่างๆในชุมชนเพื่อการจัดการภัยพิบัติเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อช่วยลดความสูญเสีย ความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้บทบาทของ พม.จะอยู่
2. การบริหารศูนย์พักพิงซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ของ พม. ในการช่วยเหลือกลุ่มผู้เปราะบางในพื้นที่ พม.ควรกำหนดรูปแบบของศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยที่ชัดเจน แบ่งกลุ่มภารกิจหน้าที่ โครงสร้างให้ชัดเจนผลักดันให้เกิดผลทางการปฏิบัติที่แท้จริง
3. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ควรส่งเสริมความเข้มแข็งให้หน่วยงานในระดับพื้นที่ในเรื่องของฐานข้อมูลกลุ่มผู้เปราะบาง กลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มคนพิการ กลุ่มผู้สูงอายุ เพราะข้อมูลสารสนเทศมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดหรือขับเคลื่อนนโยบายในชุมชน

ทั้งนี้ แนวทางการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในกรณีศึกษาบ้านน้ำพุสามารถขยายผลนำไปใช้ยังพื้นที่อื่นๆได้ตามความเหมาะสม ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อื่นๆด้วย ชุมชนเกิดความตระหนักในเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า การอนุรักษ์ต้นน้ำ ทั้งนี้การส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ในเรื่องของการจัดการภัยพิบัติ ต้องคำนึงถึงปัจจัยเรื่องความยากจน ความเปราะบาง ปัญหาปากท้อง การรักษาสิ่งแวดล้อม และการทำงานร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชน ในลักษณะภาคีเครือข่ายถือเป็นสำคัญอย่างมากในการศึกษาและแนวทางส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ ระดับชุมชน ในการเตรียมความพร้อมด้านภัยพิบัติดินโคลนถล่มอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถลดความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นกับชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน อันนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ดินโคลนถล่มอย่างยั่งยืนต่อไป

.....

เอกสารอ้างอิง

- ชัยยุทธ ชินธะราศี. (2558). การจัดการภัยพิบัติจากน้ำหลาก-ดินโคลนถล่มที่เหมาะสมกับประเทศไทย โดยความร่วมมือของภาคประชาชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- พรประภาสินธนา. (2556). เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์สู่การปฏิบัติปี2556. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนามาตรฐานทางสังคมกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- เพิ่มพร รวมเมฆ. (2558). นวัตกรรมนิเทศศาสตร์เพื่อการพัฒนา: นวัตกรรมท้องถิ่น (Local Innovations) การจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานภายใต้ นโยบายการกระจายอำนาจกรณีศึกษาเทศบาลนครปากเกร็ด. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- สำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย. (2551). คู่มือประชาชนในการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน : การจัดทำแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของชุมชน. กรุงเทพฯ :กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักส่งเสริมการป้องกันสาธารณภัย. (2551). คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครเตือนภัย มีสเตอร์เตือนภัย. กรุงเทพฯ: กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย

ข้อมูลออนไลน์

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2551). แผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย วาตภัย และดินถล่ม ปี 2551. <http://cendru.eng.cmu.ac.th/web/13-2.htm> สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2560
- สำนักงานจริยธรรมการวิจัยคณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2558). Vulnerable persons (บุคคลเปราะบาง). เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
http://www.med.cmu.ac.th/research/ethics/doc/ethic_guide/Vulnerable%20person.pdf สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560